

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора
ТРУБАВІНОЇ ІРИНИ МИКОЛАЇВНИ

на дисертацію та автореферат Сидорук Ірини Ігорівни
«Теорія і методика формування соціальної компетентності
майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки»,
подану на здобуття наукового ступеня

доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність досліджуваної І. І. Сидорук теми не викликає сумнівів, адже сучасний етап становлення і розвитку вищої освіти України у контексті євроінтеграції та компетентнісного підходу, вимог НАЗЯВО до ліцензування і акредитації освітніх програм висуває перед теорією педагогіки нові завдання, зокрема, щодо підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах компетентнісного підходу. Особлива увага – до соціальної компетентності соціальних працівників, які працюють з людьми і живуть в певному середовищі. Сьогодні потрібно не лише практичне розв'язання проблеми формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки, а й обґрунтування теоретичних та методичних її основ. Потрібна їм саме соціальна компетентність, оскільки соціальні працівники працюють з клієнтами різних: віку, соціального статусу, статі, релігійної і національної приналежності, життєвих обставин. Актуальність теми дослідження також зумовлена недостатнім рівнем наукового розроблення досліджуваної проблеми, підтверджена визначеними авторкою суперечностями. Зважаючи на викладене вище, дослідження Сидорук Ірини Ігорівни «Теорія і методика формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки» є актуальним і своєчасним. Тема відповідає паспорту спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Дисертаційна робота І. І. Сидорук виконана в межах наукової теми Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Реалізація принципу людиноцентризму в сучасній національній освіті» (державна реєстрація № 0113U002224), відповідно до плану наукових досліджень кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Соціальна взаємодія та соціальне партнерство в системі інститутів соціальної сфери» (державна реєстрація № 0119U000672), «Компетентнісна модель фахівця» (державна реєстрація № 0119U001797). Зазначимо, що докторських досліджень з проблеми не було раніше, що підтверджено теоретичним аналізом проблеми автора, який розкриває детально стан розробленості проблеми дисертації в науково-педагогічній теорії за дисертаціями та

монографіями, працями видатних вітчизняних і закордонних науковців в сфері соціальної роботи, професійної освіти, соціономічної діяльності.

Найбільш істотними науковими результатами дисертації І. І. Сидорук вважаємо розроблену модель соціально компетентного соціального працівника; обґрунтовану концепцію формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки; науково обґрунтовану, розроблену й експериментально перевірену систему формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки, яка має блочну структуру та охоплює теоретико-методологічний, цільовий, змістово-процесуальний, результативний блоки; визначені організаційно-педагогічні умови (стимулювання соціальної активності студентів; створення відкритого, збагаченого соціальним складником освітнього середовища закладу вищої освіти; надання менторської підтримки студентам; актуалізація інноваційних технологій, традиційних та інноваційних форм, методів, засобів дієвого формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників).

У дисертації представлено всі необхідні рівні наукової новизни отриманих результатів. Дисертанткою уточнено й конкретизовано структуру та зміст соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, що ґрунтується на структурі компетенції, компетентності й характеризується низьким (репродуктивним), середнім (конструктивним) і високим (творчим) рівнями; визначено критерії та показники рівнів сформованості соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників; удосконалено визначення сутності поняття «соціальна компетентність майбутнього соціального працівника» як трирівневого інтегративного утворення, що становить ключову соціальну компетентність, структура котрої ускладнюється, збагачується, набуває якісно нового змісту завдяки професійному складнику, будучи об'єктом соціально спрямованої професійної освіти під час навчання особистості в закладі вищої освіти (загальнопрофесійна соціальна компетентність) і містить спеціальну (предметну, академічну) соціальну компетентність; набули подальшого розвитку наукові положення й методика діагностики та формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, а також моніторингова технологія відстеження її динаміки в процесі фахової підготовки студентів.

Щодо ступеню обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень, сформульованих у дисертації. Рецензована дисертаційна робота структурована відповідно до вимог, що ставляться до докторських дисертацій, складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Визначення основних параметрів дисертаційної праці не викликає принципових зауважень. Вважаємо, що виклад основного матеріалу дисертації логічний і послідовний та відзначається високим науково-теоретичним рівнем.

Проведений аналіз дає підстави розглядати дисертаційне дослідження Сидорук І. І. як завершений і цілісний доробок із важливої для вітчизняної теорії професійної освіти і соціальної роботи, соціальної педагогіки. Для розв'язання завдань дослідження, досягнення мети, перевірки основної і робочих гіпотез використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження. Позитивним є те, що методи добиралися відповідно до завдань конкретного етапу дослідження, реалізовувалися у послідовності, заданій програмою дослідження, що дало змогу його автору досягнути поставлених цілей і виконання завдань.

Безсумнівним є вагоме практичне значення дослідження, яке полягає в тому, що розроблено науково-методичне забезпечення досліджуваного процесу, здійснено підбір ефективних традиційних та інноваційних форм, методів і засобів, інноваційних технологій підготовки фахівців соціономічної сфери, визначено механізми імплементації організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників. Практична реалізація авторської системи також визначається розробкою методики формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, де компенсаторну роль виконує розроблена програма факультативного курсу «Соціальна компетентність фахівця соціономічної сфери». Науково-методичне забезпечення процесу формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників відбито у монографії «Формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки», навчально-методичних матеріалах для підготовки бакалаврів зі спеціальності 231 «Соціальна робота». Отримані автором результати дослідження можуть бути використані для організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери, а також у процесі створення навчально-методичних посібників та в самоосвітній діяльності студентів.

Дисертація І. І. Сидорук має логічну структуру та складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Структура роботи відповідає науковому апарату дослідження, а зміст розділів – її структурі і темі. Достовірність отриманих результатів забезпечується теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень, застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів, адекватних об'єкту, предмету, завданням і логіці дослідження, репрезентативністю вибірки, обсягом емпіричних даних, оптимальним поєднанням кількісного й якісного аналізу експериментальних даних та їх статистичною значущістю, позитивними результатами впровадження експериментальної системи формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. Вона посилюється також достатньо представницькою апробацією на наукових конференціях різного рівня. Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку про її самостійність,

аргументованість, високий рівень проведеного дослідження, логічність і виважену структуру роботи. Ґрунтовність наукових положень, висновків і рекомендацій, які представлені у дисертації, підтверджена теоретичним аналізом досліджуваної проблеми, а також використанням сучасних методологічних підходів і принципів, теоретичних, емпіричних і статистичних методів. У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення.

Відродно, що обґрунтування нової парадигми фахової підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти автор розкриває через дослідження сучасного стану, тенденцій, проблем професійної підготовки зазначених вище фахівців загалом та в контексті формування їхньої соціальної компетентності зокрема; компетентнісного підходу як основи нової парадигми вищої освіти України; сучасного стану наукової розробленості проблеми формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників. Позитивної оцінки заслугоує й те, що І. І. Сидорук проаналізувала основні нормативні документи з підготовки соціально компетентних майбутніх соціальних працівників, освітньо-професійні програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота, на які заклади вищої освіти здійснювали набір абітурієнтів у період із 2016 по 2019 р., провела пілотне дослідження щодо сформованості в майбутніх соціальних педагогів-здобувачів освітнього ступеня бакалавра соціальних компетенцій та компетенцій для навчання протягом життя. Це дало змогу дослідниці сформулювати своє бачення розв'язання проблеми дослідження.

До позитивів дисертації слід віднести обґрунтування необхідності застосування й всебічної характеристики компетентнісного підходу в підготовці майбутніх соціальних працівників у контексті формування їх соціальної компетентності та методологічно важливих складових його дефініцій – «компетенція» та «компетентність». Цінним на нашу думку є те, що дисертантка обґрунтувала та розкрила сутність, зміст та структуру цих понять, на їх основі вибудувала структуру соціальної компетентності майбутнього соціального працівника.

У другому розділі розкрито основні підходи до визначення сутності соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, обґрунтовано її структуру; представлено розгорнуту змістову характеристику складників соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників; схарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості досліджуваного конструкту в майбутніх соціальних працівників. Конструктивним вважаємо різноаспектний аналіз поняття «соціальна компетентність майбутнього соціального працівника» у його співвідношенні з поняттями «соціальна компетентність», «соціальна компетентність особистості», «соціальна компетентність студента» (в контексті підготовки фахівців конкретного профілю) у працях науковців та його структуруванні, з виокремленням таких складових частин, як: мотиваційно-

ціннісний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний. Дисертанткою змістовно схарактеризовано структурно-компонентний склад досліджуваного феномену, діагностувальну базу рівня його сформованості.

Як суттєвий авторський доробок оцінюємо представлені у третьому розділі дисертації розроблені І. І. Сидорук модель соціально компетентного соціального працівника, концепцію формування його соціальної компетентності, систему формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. Дисертантка правильно зазначає, що аби розробити систему формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки, потрібно обґрунтувати й розробити модель його особистості (за принципом послідовності). В основу моделі соціально компетентного фахівця покладено змістову характеристику та обґрунтовану структуру самої соціальної компетентності, носієм якої й має бути особистість. Це все також складає наукову новизну роботи.

Цінним в роботі є те, що автором обґрунтовано концепцію формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників. Нам імпонує й те, що з метою вироблення власної позиції щодо формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників І. І. Сидорук робить акцент на необхідності інтеграції університетської освіти, формальної та інформальної, в якій стрижневе місце належить внутрішньо мотивованому студенту, орієнтованому на соціальний та професійний саморозвиток, який здатен вчитися впродовж життя, вибудовувати індивідуальну траєкторію їх розвитку, є соціально активним та ефективно взаємодіє з різними соціальними групами, інституціями, клієнтами. Це відповідає сучасним вимогам до освіти в чинному законодавстві України, нормативній базі МОН, є безумовною новизною роботи.

Вдалим уважасмо виокремлення й обґрунтування в методологічній складовій формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників підходів, таких як компетентнісний, системний, синергетичний, діяльнісний, студентоцентрований, середовищний, акмеологічний і принципів: загальнонаукових (системності, гуманізму, інтеграції, оптимізації, гнучкості, доступності, свідомості, активності та самостійності, інформативності, соціального партнерства та співробітництва, оптимального поєднання різних форм і методів фахової підготовки, видів і форм діяльності, зв'язку теорії з практикою) і специфічних (навчання (освіти) протягом життя, динамічності, опори на життєвий досвід студентів, соціальної відповідності, рефлексії). Важливим є те, що визначені й охарактеризовані автором методологічні підходи та принципи прослідковуються в концепції, під час створення моделі системи, розробки науково-методичного забезпечення процесу формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників. Іриною Сидорук обґрунтовано, змодельовано та схарактеризовано систему формування соціальної

компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

У четвертому розділі особлива авторська увага була прикута презентації організаційно-педагогічних умов процесу формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників (стимулювання соціальної активності студентів; створення відкритого, збагаченого соціальним складником освітнього середовища закладу вищої освіти; надання менторської підтримки студентам; актуалізація інноваційних технологій, традиційних й інноваційних форм, методів, засобів дієвого формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників) та механізмам забезпечення їх реалізації. Не можна не відзначити той факт, що реалізація зазначених організаційно-педагогічних умов дає змогу оптимізувати організацію освітнього процесу, забезпечити ефективну взаємодію його суб'єктів. Відзначимо вдалий відбір і поєднання технологій (інформаційно-комунікаційні, ігрові, тренінгові, проєктні, інтерактивні), підібраних автором з метою формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників та її компонентів.

В останньому розділі представлено результати дослідницько-експериментальної роботи з формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників. У цілому вірно обґрунтовано і описано загальну методiku проведення експерименту й діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, детально розкрито логіку впровадження системи формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, представлено аналіз та інтерпретацію отриманих результатів.

Загалом, зміст розділів та підрозділів дисертації відповідає назві її структурних компонентів та переконує у тому, що дисертантка досягла сформульованої мети дослідження й виконала зазначені у вступі завдання. Висновки до розділів виважені, конкретні, відповідають змісту. Загальні висновки відповідають поставленим завданням, логічні, послідовні. Список використаних джерел, а також посилання на них у тексті роботи оформлені згідно з вимогами. Зміст автореферату в повній мірі відображає основні наукові положення дисертаційної роботи. Дослідження отримало належне впровадження та апробацію на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях. Основні положення й результати дослідження відображені в достатній кількості публікацій автора. Дисертація справляє позитивне враження і має самостійний завершений характер.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукове дослідження І.І. Сидорук, у порядку наукової дискусії вважаємо за потрібне вказати на певні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У дисертації та авторефераті не показано, чому саме фахова підготовка є джерелом формування соціальної компетентності, бо загально-гуманітарні дисципліни (філософія, соціологія, історія тощо) також можуть сприяти її

формуванню. Можливості інших дисциплін не розкриті для формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників.

2. Компетентнісний підхід названо як один з підходів у дослідженні і розкрито в 1.2. У той час як інші наукові підходи також складають методологічну і теоретичну основи дослідження і розкриті в розділі 3. Вважаємо за доцільне їх об'єднати в один розділ.

3. У підрозділі 4.1 розділу 4 на сторінці 262 автор зазначає, що для стимулювання соціальної активності студентів потрібно продемонструвати здобувачам вищої освіти шляхи освоєння збагаченого соціальним складником освітнього середовища закладу вищої освіти. Одним із шляхів реалізації зазначеного дисертанткою визначено конструювання студентами індивідуальної траєкторії соціо професійного розвитку та формування соціальної компетентності. Вважаємо, що цей матеріал доцільніше було б представити у підрозділі 4.3 роботи «Менторство як дієвий механізм соціо професійного розвитку майбутніх фахівців та формування їхньої соціальної компетентності», тим паче, що на сторінці 263 автор дисертації зазначає таке: «Під час побудови студентом індивідуальної траєкторії соціо професійного розвитку та формування СК виникає потреба його взаємодії з ментором (педагогом-наставником), який буде виконувати роль партнера, індивідуального консультанта».

4. Тема дисертації стосується методичних основ формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників, тому не дуже коректною є назва 4 розділу про науково-методичне забезпечення процесу формування соціальної компетентності. Доцільно було б говорити про методичні основи цього процесу, що по суті, і є в змісті роботи.

5. На сторінці 386 роботи авторка дисертації зазначає, що «Підготовка менторів здійснювалася нами з числа студентів-магістрів та аспірантів у межах оволодіння ними навчальних дисциплін «Теорія соціальної роботи» [536, с. 116–134], «Організація виховної роботи у ВНЗ» [377, с. 310–321] та «Моделювання професійної підготовки соціальних працівників» відповідно». Вважаємо, що робота значно виграла б, якби дисертантка докладніше розкрила методику такої підготовки.

Слід зазначити, що висловлені зауваження і побажання мають в основному дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. З огляду на актуальність, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, практичну значущість сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Ірини Ігорівни Сидорук «Теорія і методика формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки» є цілісним, самостійним і завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам п. 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а автор – Сидорук Ірина

Ігорівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії
Національної гвардії України

І.М. Трубавіна

Заступник начальника Національної академії
Національної гвардії України
полковник С.І. Мартиненко

